

28.09.2026

“YASHIL BOG‘CHA” SHAROITIDA INTERFAOL MASHG‘ULOTLAR ORQALI BOLALARGA EKOLOGIK TARBIYA BERISH METODIKASI

Axmadjonova Nozanin Nizom qizi

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Maktabgacha ta’lim) mutaxassisligi 2-kurs
magistranti

+998938954147 aanncancel@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23255668>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyat, tabiatga mas’uliyatli munosabat va ekologik xulq-atvorni shakllantirishda “Yashil bog‘cha” muhitidan samarali foydalanish masalasi yoritilgan. Maqolada interfaol mashg‘ulotlarning ekologik tarbiyadagi imkoniyatlari, ularni tashkil etish tamoyillari, metod va vositalari hamda maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlariga mos metodik modeli taklif etiladi. Shuningdek, ekologik tarbiya samaradorligini baholashning bilim, munosabat va amaliy xulq-atvor mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: “Yashil bog‘cha”, ekologik tarbiya, ekologik madaniyat, ekologik kompetensiya, maktabgacha ta’lim, interfaol mashg‘ulot, ekologik muhit, tabiat, ekologik xulq-atvor, o‘yin texnologiyasi, barqaror rivojlanish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы эффективного использования среды «Зелёный детский сад» в формировании экологической культуры, ответственного отношения к природе и экологически ориентированного поведения у детей дошкольного возраста. В статье раскрываются возможности интерактивных занятий в экологическом воспитании, принципы их организации, методы и средства, а также предлагается методическая модель, соответствующая возрастным особенностям детей дошкольного возраста. Кроме того, разработаны критерии оценки эффективности экологического воспитания, включающие знания, отношение и практическое экологически ориентированное поведение.

Ключевые слова: «Зелёный детский сад», экологическое воспитание, экологическая культура, экологическая компетентность, дошкольное образование, интерактивное занятие, экологическая среда, природа, экологически ориентированное поведение, игровая технология, устойчивое развитие.

Abstract. This article examines the effective use of the “Green Kindergarten” environment in fostering ecological culture, a responsible attitude toward nature, and environmentally responsible behavior among preschool children. The article explores the potential of interactive activities in environmental education, the principles of their organization, methods and tools, and proposes a methodological model tailored to the age-specific characteristics of preschool children. In addition, criteria for assessing the effectiveness of environmental education have been developed, including knowledge, attitudes, and practical environmentally responsible behavior.

Keywords: “Green Kindergarten”, environmental education, ecological culture, environmental competence, preschool education, interactive activity, ecological environment, nature, environmentally responsible behavior, play-based technology, sustainable development.

KIRISH

Hozirgi davrda ekologik muammolarning tobora murakkablashib borishi insonning tabiatga munosabatini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Suv va energiya resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, biologik xilma-xillikni saqlash, yashil hududlarni kengaytirish kabi masalalar nafaqat kattalar, balki yosh avlodning ham ekologik madaniyatini shakllantirish bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli ekologik tarbiyani maktabgacha ta’lim bosqichidan boshlash pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ekologik ta’limni rivojlantirishga oid davlat siyosatida ham maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning tabiatni asrash, atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasida Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik ta’limni takomillashtirish, ekologik mavzular va amaliy mashg‘ulotlarni kengaytirish, ekologik burchaklar hamda ekologik yo‘lakchalar tashkil etish kabi vazifalar belgilangan.

Ekologik tarbiya mazmunini maktabgacha yosh davriga moslashtirishda asosiy masala bolaga ekologik tushunchalarni nazariy tarzda tushuntirish emas, balki ularni bevosita faoliyat orqali anglashiga sharoit yaratishdir. Chunki maktabgacha yoshdagi bola atrof-muhitni sezgi, harakat, kuzatish, taqlid, o‘yin va amaliy tajriba orqali faol o‘zlashtiradi. Shu nuqtayi nazardan, “Yashil bog‘cha” modeli ekologik tarbiyani faqat alohida mashg‘ulot doirasida emas, balki bolaning kundalik hayot faoliyati bilan bog‘lash imkonini beradi.

Maqolaning asosiy maqsadi — “Yashil bog‘cha” sharoitida interfaol mashg‘ulotlarni tashkil etish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik bilim, munosabat va amaliy xulq-atvorni shakllantirishning metodik asoslarini ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Maktabgacha yosh davrida ekologik tarbiyani tashkil etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. Ekologik muammolarning murakkablashib borishi insonning tabiatga munosabatini bolalikdan shakllantirishni talab etadi. Bolaning tabiat haqidagi dastlabki tasavvurlari aynan maktabgacha davrda yuzaga keladi. Shu sababli ekologik tarbiya mazmunini bolaning yosh, psixologik va individual xususiyatlariga moslashtirish, uni bevosita faoliyat bilan bog‘lash metodik jihatdan muhimdir.

O‘zbekiston Respublikasining ekologik ta’limga oid davlat siyosatida ekologik bilim va madaniyatni erta yoshdan shakllantirishga e’tibor qaratilgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qarori bilan tasdiqlangan “Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”da maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik ta’limni takomillashtirish, ekologik burchaklar, ekologik yo‘lakchalar va amaliy mashg‘ulotlarni rivojlantirishga doir vazifalar belgilangan. Bu hujjat ekologik tarbiyani ta’lim jarayonining amaliy mazmuni bilan bog‘lash uchun muhim normativ asosdir.

“Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonun maktabgacha ta’lim mazmunini bolaning har tomonlama rivojlanishiga yo‘naltirish uchun huquqiy asos yaratadi. Shu nuqtayi nazardan ekologik tarbiyani alohida mavzu sifatida emas, balki bolaning bilish, nutqiy, ijtimoiy-emotsional va amaliy rivojlanishi bilan integratsiyalashgan jarayon sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Maqolada tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va integrativ yondashuvlardan foydalanildi. Tizimli yondashuv “Yashil bog‘cha”ni o‘zaro bog‘liq pedagogik komponentlardan tashkil topgan muhit sifatida ko‘rishga imkon beradi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv ekologik bilimlarning amaliy harakatlar orqali o‘zlashtirilishini asoslaydi. Shaxsga

28.09.2026

yo‘naltirilgan yondashuv bolaning qiziqishi, tajribasi va tashabbusini hisobga olishni talab qiladi. Integrativ yondashuv ekologik mazmunni nutq, elementar matematika, tasviriy faoliyat, mehnat va ijtimoiy ko‘nikmalar bilan bog‘laydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ekologik ta‘limda bolaga tayyor bilimni berishdan ko‘ra, uni kuzatish, savol berish, tajriba qilish va amaliy yechim topishga jalb etish muhimdir. UNESCOning barqaror rivojlanish va iqlim ta‘limiga oid materiallarida ham ta‘limni real hayotiy vaziyatlar, tabiat bilan bevosita aloqa va amaliy faoliyat bilan bog‘lashga e‘tibor qaratiladi. Ilk yoshdagi ta‘limda o‘yin va tajribaga asoslangan faoliyat bolaning ekologik tushunchalarni emotsional jihatdan qabul qilishiga yordam beradi.

“Yashil bog‘cha” tushunchasiga kengroq pedagogik mazmun berish mumkin. U faqat ko‘kalamzorlashtirilgan hudud emas, balki bolaga tabiatni kuzatish, o‘simliklarni parvarish qilish, suv va boshqa resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni ajratish va tabiat unsurlariga ehtiyotkor munosabatda bo‘lish imkonini beradigan pedagogik muhitdir. Uning qiymati moddiy jihozlarning ko‘pligida emas, balki mavjud tabiiy imkoniyatlarning ta‘limiy maqsadga muvofiq tashkil etilishida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot metodikasida kuzatish, pedagogik tahlil, suhbat, muammoli vaziyatlar, o‘yinli topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash va amaliy tajriba asosiy metodlar sifatida belgilandi. Masalan, o‘simlikning qurigan barglarini kuzatish oddiy kuzatuv bo‘lib qolmasdan, “Nima uchun bunday bo‘ldi?” va “O‘simlikka qanday yordam beramiz?” kabi savollar orqali muammoli izlanishga aylantiriladi.

Metodik jihatdan ekologik mashg‘ulotning samarali modeli bolaning qiziqishini uyg‘otish, tabiiy obyektni kuzatish, interfaol topshiriqni bajarish, ekologik mazmundagi amaliy harakatni amalga oshirish va faoliyatni refleksiv yakunlashdan iborat. Bunda tarbiyachi tayyor javobni beruvchi emas, balki bolaning fikrlashi va izlanishini yo‘naltiruvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

“Yashil bog‘cha” sharoitida interfaol mashg‘ulotlarni tashkil etishning asosiy natijasi ekologik bilimni bolaning real faoliyati bilan bog‘lash imkoniyatidir. An‘anaviy tushuntirishda bola “suvni tejash kerak” degan qoidani eslab qolishi mumkin. Interfaol faoliyatda esa u suvning behuda oqayotganini ko‘radi, muammoni aniqlaydi va uni bartaraf etish harakatida ishtirok etadi. Shu orqali bilim amaliy tajribaga aylanadi.

Ekologik tarbiyada taklif etilayotgan “bilim – munosabat – amaliy harakat” modeli muhim metodik ahamiyatga ega. Birinchi bosqichda bola tabiat hodisasi yoki ekologik muammo haqida bilim oladi. Ikkinchi bosqichda mazkur obyektga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Uchinchi bosqichda bola o‘z bilim va munosabatini amaliy xatti-harakatda namoyon qiladi. Masalan, o‘simlikning suvga ehtiyojini bilish, unga g‘amxo‘rlik hissining paydo bo‘lishi va uni belgilangan tartibda sug‘orish yagona pedagogik zanjirni hosil qiladi.

Interfaol metodlar ichida “Ekologik detektiv”, “Tabiat doktori”, “Sarala va top”, “Agar men daraxt bo‘lganimda...”, “Ekologik muammo – ekologik yechim” hamda “Tabiat laboratoriyasi” kabi usullar maktabgacha yoshdagi bolalarning faol ishtirokini ta‘minlash uchun mosdir. “Ekologik detektiv”da bolalar bog‘cha hududidan ekologik muammoni izlaydi. “Tabiat doktori”da o‘simlikning holatini kuzatib, zarur parvarishni aniqlaydi. “Sarala va top” chiqindilarni oddiy guruhlariga ajratish ko‘nikmasini shakllantiradi. “Agar men daraxt bo‘lganimda...” esa tabiat obyektlariga nisbatan emotsional munosabat va empatiyani rivojlantiradi.

28.09.2026

Muammoli vaziyatlardan foydalanish bolaning mustaqil fikrlashini kuchaytiradi. “Gulning barglari nega sarg‘aygan?”, “Qushlar hovlimizga nega kam kelmoqda?”, “Nega suvni ochiq qoldirmaslik kerak?” kabi savollar bolani sabab va oqibatni izlashga undaydi. Tarbiyachi bitta tayyor javobni talab qilmasdan, bolaning fikrini tinglashi va kuzatuv asosida xulosa chiqarishiga imkon yaratishi lozim.

“Yashil bog‘cha” muhitida ekologik yo‘lakchadan foydalanish mashg‘ulotni tabiiy muhitga olib chiqadi. Bog‘cha hududidagi daraxt, gul, suv manbai, hasharotlar va qushlarni kuzatish uchun tashkil etilgan marshrut bolaning tabiatni bevosita idrok etishiga imkon beradi. Natijada tabiat haqidagi bilim va real tabiiy muhit o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchayadi.

Loyiha faoliyati ekologik tarbiyani uzluksiz jarayonga aylantirish imkonini beradi. “Bizning mini-bog‘imiz” loyihasida bolalar urug‘ yoki ko‘chatni tanlash, tuproq tayyorlash, ekish, sug‘orish, kuzatish va natijani qayd etishda qatnashadi. Bu jarayonda ekologik mazmun bilan birga sanash, taqqoslash, nutqiy ifodalash, jamoada ishlash va mehnat ko‘nikmalari ham rivojlanadi.

Natijalarni baholashda faqat ekologik savollarga javob berish bilan cheklanmaslik kerak. Uchta mezon - kognitiv, emotsional-qadriyatli va amaliy-xulqiy mezonlarni qo‘llash maqsadga muvofiq. Kognitiv mezon ekologik tushunchalarni bilishni, emotsional-qadriyatli mezon tabiatga munosabatni, amaliy-xulqiy mezon esa bilim va munosabatning kundalik faoliyatda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Kutiladigan natijalarni kuzatishda bolaning suvni behuda oqizmasligi, chiqindini belgilangan joyga tashlashi, o‘simliklarga ehtiyotkor munosabatda bo‘lishi, hayvon va hasharotlarga zarar bermasligi hamda tabiatni asrash faoliyatida tashabbus ko‘rsatishi muhim indikator bo‘la oladi. Bunday kuzatuvlar ekologik tarbiyaning real natijasini aniqlashga yordam beradi.

Tarbiyachining metodik kompetensiyasi natijaga bevosita ta’sir qiladi. Ekologik mavzuni bolaning yoshiga mos tilda tushuntirish, murakkab tushunchalarni kundalik tajribaga aylantirish, muammoli savollar berish va bolaning javobini hurmat qilish interfaol ta’lim samaradorligini oshiradi. Tarbiyachining shaxsiy ekologik xulqi ham bolaga namuna bo‘ladi.

Ota-onalar bilan hamkorlik ekologik odatlarning barqarorligini ta’minlashda muhimdir. Bog‘chada o‘rgatilgan suvni tejash, chiqindini saralash va o‘simlikni parvarish qilish kabi odatlar uy sharoitida ham qo‘llab-quvvatlansa, bolaning ekologik xulqi mustahkamlanadi. Oilaviy ekologik topshiriqlar, uyda gul parvarishlash, tabiat qo‘ynidagi kuzatuvlar va kichik loyihalardan foydalanish mumkin.

“Yashil bog‘cha”ning samaradorligi uning qanchalik katta yoki texnik jihatdan jihozlanganligiga emas, balki pedagogik maqsadga muvofiq tashkil etilgan faoliyatga bog‘liq. Oddiy gulzor, bir nechta o‘simlik, kuzatish maydoni, tabiat burchagi yoki shartli chiqindi saralash qutilari ham to‘g‘ri metodika asosida katta ta’limiy imkoniyatga ega. Asosiy omil mavjud imkoniyatni ta’limiy vazifaga aylantira olishdir.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyani shakllantirish uzluksiz, amaliy va shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi zarur. “Yashil bog‘cha” bu jarayon uchun tabiiy va pedagogik imkoniyatlarni birlashtiruvchi muhit bo‘lib, bolaning tabiatni kuzatishi, u bilan bevosita munosabatga kirishishi va ekologik jihatdan maqbul xatti-harakatlarni amalda bajarishiga sharoit yaratadi.

Tahlil va metodik umumlashtirishlar “Yashil bog‘cha” sharoitida interfaol mashg‘ulotlarning asosiy samarasi ekologik bilimni amaliy tajriba bilan bog‘lashda ekanini

28.09.2026

ko‘rsatadi. Interfaol metodlar orqali bola tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki kuzatuvchi, izlovchi, muammoni hal qiluvchi va amaliy faoliyat ishtirokchisiga aylanadi.

Maqolada asoslangan “bilim – munosabat – amaliy harakat” ketma-ketligi ekologik tarbiyani tashkil etishning metodik tayanchi sifatida taklif etildi. Bola tabiat haqida bilim olishi, tabiatni qadrlash va asrashga ijobiy munosabat hosil qilishi hamda mazkur munosabatni kundalik ekologik xatti-harakat orqali namoyon etishi kerak. Shu sababli ekologik tarbiya natijasini baholashda bilim bilan bir qatorda bolaning munosabati va amaliy xulq-atvorini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Kelgusidagi pedagogik amaliyotda “Yashil bog‘cha” muhitini rivojlantirishda ekologik yo‘lakchalar, kichik tajriba maydonlari, o‘simliklarni parvarish qilish loyihalari, chiqindilarni shartli saralash, suvni tejash bo‘yicha amaliy topshiriqlar va oilaviy ekologik loyihalardan tizimli foydalanish tavsiya etiladi. Bunday faoliyatlar maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatning dastlabki asoslarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, “Yashil bog‘cha” sharoitida interfaol mashg‘ulotlarni maqsadli va tizimli tashkil etish bolalarda tabiatni bilishdan tabiatga mas‘uliyatli munosabatga, undan esa ekologik xulq-atvorga bosqichma-bosqich o‘tish imkonini beradi. Mazkur metodik yondashuv maktabgacha ta’limning rivojlantiruvchi, faoliyatga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy xususiyatlariga mos keladi hamda ekologik tarbiyani kundalik ta’lim-tarbiya jarayonining tabiiy qismiga aylantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonun. 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasida Ekologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 434-son qarori. 2019-yil 27-may.
3. UNESCO. Greening Curriculum Guidance: Teaching and Learning for Climate Action. Paris: UNESCO, 2024.
4. UNESCO. Teaching sustainability from the youngest age. UNESCO, 2024.
5. UNICEF. The Curriculum and Methodological Guidelines on Climate Change Adaptation and Disaster Risk Reduction for Preschool Institutions. 2025.
6. Kamilova G. A. Maktabgacha yosh bolalarda ekologik madaniyat asoslarini shakllantirish metodikasi. Modern Science and Research, 2025.